

För och emot. Fr. v. Fil. dr Arne Björnberg, docent Karin Kock, professor Herbert Tingsten och professor Eli F. Heckscher.

Planhushållning?

Den intressanta och livliga diskussionen om planhushållningen mellan professor Eli Heckscher, docent Karin Kock, professor Herbert Tingsten och fil. dr Arne Björnberg, som vi hörde den 12 juni, har gett ett mycket starkt eko i dagspressen. Här återger vi första delen av den och fortsättningen kommer i nästa nummer.

Professor Eli F. Heckscher: Eftersom det har önskats att jag skall inleda diskussionen så skall jag göra det, men jag vill inte ha en monopoliserad ställning; genom att börja vill jag bereda en verklig skottavla för mina motståndare, och jag spetsar kanske något avsiktligt till mina yttranden för att de skall ge anledning till motstånd.

Planhushållning och "kämpande byråkrati".

Planhushållning bör efter min mening sättas inom citationstecken. Det är ett dåligt uttryck; den verkliga planhushållningen, den riktiga planhushållningen, det är den där det sker en naturlig anpassning till vad folk vill ha, alltså till efterfrågan. Den vanliga vägen till detta mål är helt enkelt att prisbildningen dirigerar den ekonomiska verksamheten till de punkter, där folk önskar att verksamheten ska sättas in. Det är helt enkelt företagens intresse i att åstadkomma vad folk vill ha och undvika vad de inte vill ha, som är den i djupare mening riktiga planhushållningen. Jag skulle vilja föreslå som uttryck för vad vanligen betecknas som planhushållning den term, som Göteborgs Handelstidning på Segerstedts tid skapade, nämligen *kämpande byråkrati*. Alltså intresset från statens organ att utöva bestämmanderätten över samhällslivet. Det är helt naturligt — jag säger inte att det är så, men det är helt naturligt — om de unga attachéerna och sekreterarna tycker att de ska fortsätta att dirigera vårt näringsliv, såsom de har gjort

nu under kriget, och tycker att affärsmännen är ovidkommande och ouniformerade personer som blandar sig i någonting som ämbetsmännen har skött bra under den här tiden. Och det är klart, att vill man politisera hela verksamheten, så ska man ha det så, därför att affärsmännen alldeles saknar förutsättningar för att göra sina politiska inflytanden gällande, att ta hänsyn till de politiska synpunkterna. Om man återigen håller fast vid den gamla principen att staten bestämmer ramarna för samhällets och för individernas verksamhet, då är ett sådant ett oting.

Exemplet Ryssland.

Nu är det klart att planhushållningen i den här meningen, inom citationstecken, har sina verkningar i mycket olika riktningar. Det man närmast tänker på i vanliga fall är inverkan på det ekonomiska området, och där skulle jag tro — det är sånt som inte kan bevisas, men jag skulle tro — att det blir sämre rent materiella resultat, att försörjningen blir mindre tillfredsställande, nämligen om man med försörjning åsyftar att tillgodose det som folk vill ha. Då man pekar på Ryssland i detta hänseende, så pekar man på någonting som inte är relevant, därför att den ryska hushållningen framför allt har varit en rustningshushållning, som har tillverkat oerhörda mängder av varor för statens egna behov, militära behov i första rummet, och icke intresserat sig för vad medborgarna eller människorna har önskat. Vill man tillgodose de senare, så har man

över huvud taget inga hållpunkter i den ryska utvecklingen. Därtill kommer (det säger jag mer inom parentes) att Ryssland trots sina kolossala naturtillgångar inte på långt när har kommit upp till den produktion per invånare som de västerländska staterna har, och frågan är om tillväxten har varit lika stark som under den maximala perioden av den västerländska hushållningens utveckling. Men det är som sagt i och för sig likgiltigt ur den här synpunkten.

Socialpolitiska frågor.

Emellertid menar jag inte att en planhushållning i denna mening är dömd också om den icke sörjer för den bästa behovstäckningen, för det finns andra värden att ta vara på, det finns behov av trygghet, det finns behov av frånvaro av arbetslöshet, full sysselsättning o. s. v. Det ligger i och för sig ingenting orimligt i att man betalar någonting i form utav materiella tillgångar för att få detta senare tillgodosett. Där menar jag alltså att det är ett val mellan två eller tre olika möjligheter, och det kan tänkas att de senare av dessa möjligheter bättre tillgodoses genom vad man kallar planhushållning.

I alla händelser är det klart att socialpolitiska ingripanden inte på något sätt påverkas av detta eller åtminstone inte behöver göra det. De är ramar inom vilka individen får röra sig fritt. Vid planhushållning i min mening, det är vad jag kallar konkurrenshushållning, fri hushållning, hamnar man utan socialpolitik säkerligen i ytterst olyckliga konsekvenser.

Planhushållning och andlig frihet.

Det förefaller emellertid mig som om detta inte vore huvudsaken, som om huvudsaken finge sökas på det andliga planet. Man måste fråga, om "planhushållning" inom citationstecken innebär risker för det andliga livet eller icke gör det. Där gäller det oersättliga värden. Det kan över huvud taget inte kompenseras med något, om den fria människan därigenom blir förstörd. Det förekom i Ekonomisk Tidskrifts första häfte för i år en mycket rolig uppsats av professor Myrdal, där han drog gränsen ytterst skarp mellan organisation av det materiella livet och frihet i det andliga livet. Jag vill nu inte uppehålla mig vid att detta innebär den skarpaste förnekelse av den materialistiska historieuppfattningen som över huvud taget är möjlig: alltså att klippa av all förbindelse mellan det materiella och det andliga. Jag vill mycket hellre fästa mig vid det, att det är otänkbart att ett andligt liv skall kunna försiggå oberört av hur det materiella livet är organiserat. Det andliga livet kräver på varje punkt där det inte gäller en anakoret som sitter i öknen att ta i anspråk materiella värden och tillgångar. Om de är samlade på ett bestämt ställe, så är hela makten över människans liv samlat på detta samma ställe. Det är detta som jag menar är det avgörande, det är vad som åtminstone för

mig är det bestämmande för vilken ståndpunkt man vill inta till planhushållningen.

Ryssland igen.

Det vore oförsvarligt om inte vi försökte lära något av det jättelika socialvetenskapliga laboratorium som Ryssland utgör. Man kan fråga varje lyssnare: Har ni hört från detta folk på 175 millioner ett enda yttrande, som har inneburit kritik av regeringen, av regeringens ledning? Har det över huvud taget varit möjligt att där bringa kritik till uttryck mot de principer som fullföljs inom staten? Jag tror man kan få svara ett bestämt nej på detta; och det är fullständigt självklart att det måste vara så. Om någon vill förebringa kritik, så behöver han ju ha ett organ, han behöver ha en tidning, han behöver ha en bok. Hur ska han kunna det? Allt papper ligger under statens kontroll, alla stilar ligger där, det bly av vilket man gör stilarna ligger där, sättmaskiner, tryckpressar, typografer, boktryckare — alltsammans är statens. Hur ska det finnas en möjlighet i ett sådant samhälle att över huvud taget utöva någon verksamhet, som inte staten önskar och tillåter?

Nu kan man säga: detta kan inte hända här, det var vad Sinclair Lewis belyste i fråga om nazismen och visade att just det kunde hända. Det är väl inte det minsta tvivel om att det kunde hända här också. Låt oss ta det mest närliggande, nämligen papper. Anta att de flitiga pennor som i tidskriften Tidens industrikritik levererar sina domar över olika industriella branscher — anta att dessa tar upp pappersindustrin till behandling och finner att den inte arbetar så som de anser att en industri bör arbeta. Då kan det tämligen omedelbart leda till en riksdagskrivelse, som begär en utredning; den behöver inte ens vara förutsättningslös, efter de prejudikat som har inträffat på de senaste dagarna — en utredning som alltså blir upptakten till pappersindustrins socialisering. Jag säger inte att det sker i morgon, kanske inte om fem år, men det ligger fullständigt i linje för den s. k. planhushållningen.

There is safety in numbers.

Det avgörande skälet mot planhushållningen är så vitt jag kan förstå hela vägen, det är att mångfalden försvinner. Det finns inte något val, det finns ingen möjlighet att vända sig till olika grupper i samhället, när de materiella tillgångarna ligger hos en, och denna enda är staten, som ju har den högsta makten i samhället — det kan man omöjligt bestrida. Man har ett engelskt uttryck som lyder så: det ligger trygghet i mångfalden, there is safety in numbers. Och det är just denna trygghet som definitivt offras genom statlig makt över produktionen och den ekonomiska verksamheten.

Planhushållning leder till diktatur.

Nu är det alldeles sant och riktigt att

det finns privata monopol, som gör samma sak; och att de banar väg för den s. k. planhushållningen är otvivelaktigt. Men de kan kringgå och de kan sprängas och Kooperativa Förbundet, som särskilt här i Sverige visat hur det går till att spränga monopol, har nu senast i dessa dagar just pekat på ett sätt att undvika den statliga makten över produktionen på samma sätt. Men om staten en gång har lagt sig ombord med en produktion, så finns det ingen väg bort ifrån den. Jag tror därför att man utan att göra sig skyldig till några överdrifter kan säga, att det visserligen finns många vägar till diktatur, men att den mest ofrånkomliga vägen till diktatur, det är den s. k. planhushållningen.

Docent Karin Kock: Ja, jag kan vara ense med professor Heckscher om en sak, och det är att han tillspekar sina formuleringar för att få liv i debatten. Jag skall starta med det uttryck som han här präglade eller upprepade från Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, "kämpande byråkrati". Det visar nämligen — liksom hans sista yttrande om de privata monopolen — att han utgår från en statlig planhushållning, och att den planhushållning som skötes av det enskilda näringslivet, inom monopol och sammanslutningar, där man dikterar i detalj vad som

Hörde Ni?

skall produceras, hur mycket som skall produceras, var det skall säljas, vilket pris det skall vara, att den planhushållningen icke har de konsekvenser han här har framdragit som resultat av den statliga planhushållningen, bl. a. därför att han räknar med att dessa monopol och sammanslutningar har en kortvarig livslängd. En del utav dem har ju visat sig ha en mycket lång livslängd, och därför kan man inte vara säker på den saken. Men det leder mig över till frågan om den statliga planhushållningen nödvändigt måste medföra en begränsning utav den andliga friheten och som yttersta konsekvens diktaturen. Han drog där fram Ryssland som exempel och det gör att jag ska dra fram ett annat exempel. Men först vill jag anmärka, att i Ryssland bygger man på en ideologi eller som andra kan uttrycka det på en tvingande nödvändighet för denna stat, att än så länge hålla nere kritiken. Därför måste man behärska tidningar, papperstillgång m. m. Således kan man vända på det resonemanget professor Heckscher här iramförde, men det exempel jag ska dra är från vårt eget land.

Vi har förstatligad undervisning.

Vi har i vårt land en statlig planhushållning på den andliga odlingens område. Den högre undervisningen har i sekler varit förstatligad; staten har inte bara anslagit medel till forskning och veten-

skaplig utbildning utan också bestämt vilka lärostolar som ska finnas, vilka institutioner som ska upprättas, vilka människor som ska placeras där. Men ännu har inte våra svenska vetenskapsmän anklagats för att gå den rådande regimens ärenden utan de har hävdat sin självständighet, antingen det har varit en högermajoritet eller en socialdemokratisk majoritet i ledningen. Jag tycker det är ett gott exempel på att man kan hålla en så viktig del av den andliga odlingen direkt under statens inflytande och statens makt utan att detta missbrukas. Det ligger säkerhet i det stora antalet, "there is safety in numbers", sa professor Heckscher, och vi har ju den garantin här att vi är ett demokratiskt land, där vi själva väljer de som sitter i riksdagen och riksdagens sammansättning bestämmer regeringens. Vi ska först krossa denna demokratiska vilja hos vårt folk, innan vi behöver befara de konsekvenser för den andliga odlingen, som professor Heckscher talat om. Då skulle vi komma över i en ideologi, som kan leda fram till en andlig diktatur, men då ha vi också förändrat ideologin i landet.

En fri statstjänstemannakår.

Jag skulle också vilja säga något mera med anledning av uttrycket "kämpande byråkrati", som professor Heckscher tillspejade med syner av amanuenser, sekreterare och attachéer, som led av maktbegär och ville fortsätta att regera även efter kriget. Jag skulle vilja understryka, att vår statstjänstemannakår har en friare ställning än kanske någon statstjänstemannakår i världen. En statstjänsteman kan fritt uttrycka sina ord öppet, även om de går stick i stäv med den rådande regimens. Hans ställning är i det avseendet säkrare och starkare än den private tjänstemannens. Den som är anställd i ett enskilt företag, nödgas ofta ta större hänsyn till sina chefers inställning till problemen. Jag tycker att på detta område har det också en så säker grund att bygga på, att vi inte behöver tro på dessa risker, som professor Heckscher målade så svarta för oss.

Fil. dr Arne Björnberg: Jag vill också knyta an till vad professor Heckscher sa först. Jag tror att man inte rättvisligen kan säga, att den här frågan om planhushållning, som vi diskuterar här i kväll och som är så aktuell f. n., att den har kommit upp för att det finns några attachéer — vad de har med näringslivet att göra, har jag förresten svårt att föreställa mig, än mindre sekreterare — att de skulle vilja fortsätta att dirigera någonting, som de hållit på med under kriget. Att frågan om planhushållningen har blivit aktuell måste ju bero på att vi litet var inte bara här i Sverige utan överallt känner oss stå inför en ny tid, som kommer att ställa nya krav på näringslivet, som kommer att ställa oerhörda krav på produktionslivet och att de som förör-
(Forts. på sid. 22.)

Planhushållning?

(Forts. fr. sid. 7.)

dar en planhushållning är övertygade om att man inte kan lösa de nya ekonomiska och sociala problem, som nu kommer att dyka upp, utan att man slår in på nya vägar ifråga om den ekonomiska politiken.

Planhushållning stödjer social välfärdspolitik.

Här har man talat från olika håll litet varierande om vad som menas med planhushållningen. Det är planhushållningens fiender som älskar att framförallt måla planhushållningen som ett spöke på väggen och spotta på det och det är också planhushållningens fiender som åtminstone försöker gå omkring till folket och säga, att planhushållningens förespråkare här i landet — det är framförallt då socialdemokratiska partiet — skulle vilja socialisera hela näringslivet med undantag av raxalongerna. Det är ju en ganska grotesk tanke som möjligen kan göra någon lycka som ett skämt men som väl inte kan tas på fullt allvar. Vad man vill det är att skapa sådana produktionsförhållanden att man kan avskaffa arbetslöshet, avskaffa fattigdom, avskaffa otryggheten i samhället och skapa sysselsättning och skapa ett högre västånd. Till frågan om den andliga friheten och planhushållningen skall jag be att få återkomma senare under diskussionen, jag skall innan jag slutar det här inlägget, nu bara som hastigast ta upp vad professor Heckscher nämnde om Tidens industrikritik. Det gläder mig förresten personligen att få den omnämnd i en sån här radiodiskussion. Professor Heckscher menar det, att vi skulle så småningom kunna — om man vid undersökning kommer underfund med att pappersindustrin är orationell — ordna så, att man skulle kunna få en statlig pappersindustri varefter vi inte skulle få något papper att trycka våra tidningar och böcker på.

Jag skulle vilja fråga där om vi inte får, för att anknyta till docenten Kock, någon undervisning, om vi inte får åka tåg på Statens Järnvägar, om vi inte får befordera brev med posten och om vi inte får gas, nu får vi f. n. ganska litet gas i Stockholm, men vi får ändå, och vi får elektricitet och vi får också trots att det existerar monopol lyssna till olika slag av underhållning i radio.

Professor Herbert Tingsten: Ja, jag skall be att få börja med en personlig deklaration. Jag har i likhet med de båda föregående talarna varit ganska livlig anhängare av planhushållning eller socialisering. Saken är ungefär densamma, det måste vi väl erkänna. Socialisering innebär ju att staten äger produktionsmedlen, planhushållning innebär att staten dirigerar användningen av produktionsmedlen. I realiteten blir skillnaden ganska obetydlig. Att jag har kommit till en annan åsikt beror på skilda skäl. Dels beror det på att jag fick i uppdrag att skriva den svenska socialdemokratiens historia och under studiet av den kom jag till stark insikt om att de grundläggande socialistiska teorierna enligt deras egna för-

fäktare, i själva verket icke kunna förverkligas. Den andra är den att de senaste årens erfarenheter enligt min mening ganska tydligt har gett vid handen att det inte går att förena planhushållning eller socialisering med demokrati. Med demokrati menar jag då inte bara majoritetsstyre utan jag menar också och kanske framför allt frihet i andlig mening.

Planhushållning och ökad produktion?

När man talar om planhushållningens eller socialiseringens fördelar så är det första argumentet; det historiskt första och ännu i många kretsar det primära, att genom en sådan anordning skulle man komma fram till en stark produktionsökning. Såvitt jag förstår finns inga skäl för att ett dylikt antagande skulle vara riktigt. Man brukar peka på de ryska erfarenheterna, men om man jämför den ryska produktionen, jag tänker då inte på åren före kriget, då den var inriktad på rustningar uteslutande, utan jag tänker på ett något tidigare skede, så visar det sig visserligen att produktionsökningen var ofantlig, men att den icke översteg utan tvärtom var väsentligt lägre än den produktionsökning som förelåg i ekonomiskt fritt styrda länder under den stora uppsvingperioden.

Jämlikhet?

Det andra skälet, som man brukar anföra, är att man enbart genom planhushållningen och socialisering kan komma fram till jämlikhet. Ekonomisk jämlikhet är något som många eftersträvar och det är en naturlig tanke, att man vill komma fram till att minska skillnaderna ekonomiskt mellan människorna. Men de erfarenheter vi har sett inför våra ögon visar att inte planhushållningen leder till jämlikhet. Alla uppgifter från det nuvarande Ryssland tyder på, och de är så vitt jag vet inte heller från kommunistiskt håll motsagda, att skillnaderna i inkomst där mellan de lägst betalda arbetarna och de stora direktörerna för statliga företag är lika stora eller större än dem, som föreligger mellan motsvarande personer i exempelvis Förenta Staterna. I Sverige har vi inte så stora inkomstskillnader utan där är de tvärtom mindre. Och jag tror inte att denna ryska ordning beror på att de ryska revolutionärerna eftersträvat bristande jämlikhet, tvärtom var Lenin en entusiastisk anhängare av den totala jämlikheten, utan det beror helt enkelt på att dessa herrar under arbetets gång har funnit att det är mycket svårt att klara industrin utan sådana där väldiga skillnader och de har alltså mycket hastigt kommit fram till denna ordning. Jag vill fråga mina ärade motståndare här, är det er mening att man skulle komma fram till total ekonomisk jämlikhet eller är det er mening att man skulle komma fram till en starkt ökad produktion? Man måste välja en linje där eller säga att man kombinerar båda linjerna.

Frihet först och främst.

Emellertid för mig är det viktigaste det som redan har talats åtskilligt om här, (Forts. på sid. 36.)

Marianne Mörner, kl. 17.05.

Mozartsonater, kl. 20.45

Den första serien om *sex pianosonater* — K. 279—284 — alla i tre sats, komponerade Mozart 1774, alltså vid 18 års ålder, hemma i Salzburg. Om Mozart som klaverkomponist ger dessa verk helt naturligt endast ofullständigt besked. "Även i dem dra mörka moln förbi, men det avgörande ordet föra dock de lätta, graciösa och drömmande melodierna, klädda i en skimrande modedräkt av löpningsar, arpeggier, drillar och utsirningar. Den ungdomlige svärmaren som sitter vid instrumentet känner till faderns pianostycken, gnolar visor från hembygden och övertar Joseph Haydns klaverkonst i genomföringar, slutsatser, små detaljer och egendomligheter i pianosatsen." (L. Schiedermair.)

Under vistelsen i Mannheim 1777—78 skrev Mozart bl. a. de två *pianosonaterna* K. 309 och 311. Ehuru Haydns inflytande ännu är påtagligt har temata och satsar nu fått större bredd och den speciella mannheimerstilen gör sig mer gällande än tidigare.

Symfonikonserten, kl. 22.20

Edward Elgars *andra symfoni*, op. 63 i Ess-dur, fick sitt första framförande vid musikkonserterna i London i maj 1911 under tonsättarens ledning. På partituret står följande anteckning att läsa: "Tillägnad minnet av framtidne Hans Majestät konung Edward VII. Denna symfoni, planerad i början av 1910 och tänkt såsom en undersåttlig hyllning, bär sin nuvarande dedikation med nådigt tillstånd av Hans Majestät konungen. 16 mars 1911." Symfonin börjar i festlig glans och slutar i djupaste stillhet. Det antas att den sorgmarschartade andra satsen erhållit sin utformning efter konung Edwards död i maj 1910. Ehuru mottagen med långt mindre entusiasm än den tre år tidigare komponerade Ass-dursymfonin (nr 1) har Ess-dursymfonin framhållits som det förnämligare verket och som den yppersta av Elgars instrumentalkompositioner över huvud taget.

Fritiof Billquist, kl. 21.15.

Planhushållning?

(Forts. från sid. 22.)

nämligen frihet utanför det i mera omedelbar mening ekonomiska planet. Om planhushållningen skall innebära någonting, så är det väl att staten skall dirigera näringslivet så mycket att den i stort sett skall bestämma, vilka näringar som ska drivas, i vad mån en viss produktion skall äga rum, under vilka förhållanden den skall ske och så vidare. Vart leder det? Det leder så vitt jag förstår för det första till att man också måste ha en viss reglering av konsumtionen. Det är utomordentligt svårt att tänka sig att man skulle reglera produktionen ganska fullständigt utan att samtidigt dirigera konsumtionen i den av staten önskade riktningen. Det leder vidare till att friheten när det gäller yrkesval o. d. på samma sätt måste begränsas. Men hur är det med andra friheter, som ter sig som ännu väsentligare?

Hur går det med strejkrätten?

Hur är det t. ex. med strejkrätten? Om staten ordnar produktionen så är det ju orimligt, det strider alldeles mot själva de grundläggande reglerna, att man skulle tillåta stora grupper att strejka för därigenom blir ju de av staten uppgjorda planerna fullkomligt meningslösa. Man måste alltså komma fram till att strejker inte får äga rum och man har också med berömvärd konsekvens dragit denna slutsats, t. ex. i Ryssland, där man från början talade om strejken som något nödvändigt och värdefullt, men där man nu som en självklar sak avvisar strejken som omöjlig. Samtidigt som vi i Sverige alltså har en metallarbetarstrejk, som jag i och för sig inte kan bedöma men som jag finner tilltalande ur den synpunkten att den visar vår obegränsade strejkrätt, så är det fullkomligt otänkbart, att en liknande sak skulle kunna förekomma i ett kommunistiskt eller över huvud taget i ett genom planhushållning eller socialisering styrt samhälle.

Andlig frihet.

Beträffande den andliga friheten i mera egentlig mening förefaller mig situationen vara exakt densamma. Det är inte så, som docent Kock här har antytt, att detta, att svenska vetenskapsmän undervisar fritt, skulle vara ett bevis för att med en statlig planering man skulle få frihet inom forskning och diskussion o. d. över huvud taget. Det är ett bevis för att i en stat, som alltigenom styrs enligt frihetens principer det förefaller alldeles självklart att även forskningen och den andliga debatten är fri. Men så snart friheten undertryckes på hela det övriga området, så kommer det att te sig som en orimlighet, att den intellektuella friheten skall bibehållas såsom en slags oas i öknen. Den kommer också att undertryckas. Alla dessa exempel där man talar om att det är ju förträffligt i Sverige, att man får åka tåg och att man får forska fritt och så vidare hur man vill, de drabbar, ja, jag vill inte säga, att de inte drabbar problemets kärnpunkt för det vore att vara allt-

för artig mot mina motståndare, utan de snuddar över huvud taget inte vid problemet. Problemet är ju om man i en stat där alltigenom staten inverkar dirigerande, ledande, planerande, ägande, om man där kan bibehålla friheten inom vissa bestämda områden, som skattas högt. Är det inte så att dessa små oaser kommer att ödeläggas mycket hastigt av den ökenstorm som planhushållningen i själva verket innebär?

Fil. dr Arne Björnberg: Ja, om man tar den form av planhushållning som professor Tingsten här målar upp, så skall jag också erkänna, att det kommer att bli en ganska besynnerlig tillvaro, men jag vet inte att man inom planhushållningskretsar på allvar någonsin talat om det framtidsamhälle, som professor Tingsten här försöker måla ut som någon slags skräckbild. Jag tror desutom att de paralleller som här dras och som särskilt professor Tingsten har gjort med Sovjetunionen är för det första ganska egenomligt valda, därför att man kan efter detta kriget och efter de prestationer som det ryska näringslivet ändå har utfört i varje fall ej säga att den ryska planhushållningen inte har lyckats öka — på ett ganska fantastiskt sätt — produktiviteten? Vad det gäller friheten och planhushållningen i Sovjetunionen så tror jag inte heller att man får dra några definitiva slutsatser av det tillstånd, som för närvarande råder i ett land som alldeles nyligen har, efter en revolutionär omvälvning av hela sitt näringsliv, lagt upp näringslivet efter nya principer.

Vems frihet är man ute efter?

Jag frågar mig förresten i anslutning till professor Tingstens anförande här vems frihet man är ute och så djärvt försvarar. För mig så är det alldeles klart att det är fattigdomen och otryggheten, som är detsamma som ofrihet. Den frihet, enligt vilken en enskild företagare må hända till förfång för det allmänna bästa skulle kunna godtyckligt disponera över tillgångar, som han egentligen är ansvarig för inför det allmänna, den friheten ger jag inte så mycket för och jag beklagar inte heller om den naggas i kanten. Frågan om vi vill åstadkomma jämlikhet, som professor Tingsten ställde, den är ganska självklar och jag tror att man har oändligt mycket större möjligheter att åstadkomma jämlikhet i ett samhälle, där man genom en ökad produktivitet, som man får genom en planhushållning av det slag som vi talar om, att man där skaffar sig bättre resurser att tillgodose allas behov, de många behov som nu inte kan tillgodoses på grund utav bristande ekonomiska möjligheter. Jag tror att de flesta — ja kanske inte bland lyssnarna, — men alltför många människor i vårt land har inte gjort klart för sig, vilken nöd som egentligen råder i stora kretsar även ibland vårt folk, och det är för att råda bot för dessa missförhållanden för att skapa jämn och hög sysselsättning och möjligheter till ökat välbefinnande, som man vill införa en statlig dirigering men inte så som professor Tingsten vill säga, att staten prompt skulle överta hela närings-

livet och hela verksamheten i alla dess grenar. Det har ingen människa nånsin talat om, även om man naturligtvis inte får rygga tillbaka för utan tvärtom hävda, att där man kan finna det önskvärt och där man kan göra det och tjäna någonting på att man gör det, där ska staten överta ruljansen. Där ska det ske en socialisering.

Professor Herbert Tingsten: Dr Björnbergs sista uttalande var ganska egenomligt. Vi talar om planhushållning contra icke planhushållning, och nu säger han, att han vill bara ha planhushållning, där det är nödvändigt och önskvärt, och där det är klart, att den verkar mycket bra. Ja, då är vi väl alla ense. Vi är alla ense, t. ex. om att staten bör sköta de svenska järnvägarna. Samtidigt talar han emellertid om att staten bör dirigera näringslivet. Det är just det vi menar med planhushållning, d. v. s. en allmän riktningsgivande och ledande makt från statens sida. Vidare talade dr Björnberg om att man inte får gå ut ifrån dom ryska erfarenheterna. Här hade man alldeles nyligen upprättat planhushållning. Det är dock de äldsta erfarenheter man har, de är nu snart 20 år gamla, jag har svårt att se att man inte får använda dem, i så fall får man väl inte använda några erfarenheter. Han hänvisade vidare, det är ett grepp som man ganska ofta finner i diskussionen, och som är ägnad att förvåna, att de ryska arméerna har vunnit så stora framgångar nu och då har det ju gått ganska bra med planhushållningen i Ryssland. Ja, med alldeles samma argumentation så kan man ju hänvisa till att de tyska arméerna, vad man än vill säga om dem i övrigt, vann mycket betydande framgångar, de har ju varit utomordentligt duktiga i stort sett i detta krig. Då skulle man alltså komma fram till ett slags reserverat godtagande av de nazistiska metoderna.

Fil. dr Arne Björnberg: Även de amerikanska och de engelska arméerna . . .

Professor Herbert Tingsten: Ja, därför tar jag inte deras segrar som bevis på att jag har rätt heller. Det är däremot dr Björnberg, som resonerar som om jag skulle göra det, vilket aldrig skulle falla mig in. Naturligtvis.

Docent Karin Kock: Får jag inskjuta ett ord där. Vad dr Björnberg menar är, om jag förstår honom rätt, att ryssarnas segrar visar att de ha kunnat öka sin produktion under dessa år på ett alldeles enastående sätt. När professor Tingsten gör jämförelsen med Västeuropa under den 20-årsperiod, som Ryssland hade möjlighet att arbeta under fred — professor Tingsten sa att produktionsökningen som Ryssland har presterat under dessa 20 år, inte går över vad man kunde prestera i de Västeuropeiska länderna — då måste man ju också ta hänsyn till vilket läge Ryssland utgick ifrån år 1920: ett absolut demolerat produktionssystem, landet var inte industrialiserat, det levde 100 år efter Västeuropa. Det har tagit igen försprånget, det har industrialiserat sitt näringsliv på 20 år.

(Fortsättning följer i nästa nummer.)

Planhushållning?

Vi återger här fortsättningen av radiodiskussionen om planhushållningen. I förra numret slutade vi med ett inlägg av docent Kock, som kompletterade doktor Björnbergs synpunkter på den ryska produktionsökningen under de senaste 20 åren.

Professor Herbert Tingsten: För det första är detta oriktigt, det var en ganska betydande industri i Ryssland före revolutionen.

Docent Karin Kock: Den var sönderlagen.

Professor Herbert Tingsten: Och för det andra går jag inte alls ut ifrån de sista 20 åren. Jag går ut ifrån Amerika efter inbördeskriget, då Amerika hade gjort oerhörda förluster, som väl kan liknas vid de ryska, och jag går ut ifrån den väldiga uppgångsperiod, som sedan följde. Det är alltså att fullkomligt missförstå min ståndpunkt om jag påstås jämföra den ryska produktionsökningen nu med den anglo-amerikanska nu. Det gör jag inte alls. Jag jämför dem båda, när de är någorlunda jämförbara, d. v. s. då i stort sett den väldiga industriella expansionen börjar.

Fattigdom?

Men vidare säger dr Björnberg här att det är något slags försvar för fattigdom och otrygghet, som föreligger, då man kritiserar planhushållningen. Så är ju inte förhållandet. Jag trodde att det var tillräckligt klart av det redan sagda att det är vår mening, professor Heckschers och min, att tvärtom produktionen vinner på en fri hushållning eller i varje fall inte förlorar på den, och att naturligtvis vi är lika angelägna som någon annan om att denna fattigdom och denna otrygghet skall försvinna. Jag måste säga dr Björnberg att det är väl i alla fall ett argument, som är ganska egendomligt att säga: ja så herrarna vill ha kvar fattigdom och otrygghet, det är därför ni är mot planhushållning. Vi har hela tiden utgått ifrån att tvärtom vår strävan är att få bort detta likaväl som ni andra. Vi tror att det i stort sett kan vinnas genom en expansiv socialpolitik, genom en sån politik som förresten med utomordentlig framgång fullföljts i Sverige under de senaste årtiondena.

Strejkrätten.

Det slår mig, det kan jag inte undgå att sluta med, att ingen av mina motståndare har antytt hur man skulle ordna med strejkrätten i ett planhushållningsreglerat eller socialiserat samhälle, det hör naturligtvis till de besvärliga frågorna, det förstår jag mer än väl. Jag skulle emellertid vara intresserad av att

höra hur man kan tänka sig att staten leder produktionen, bestämmer alltså i stort sätt vad som skall produceras inom olika grenar men lägger armarna i kors, om en arbetargrupp, som är bestämmande inom en av dessa grenar, vägrar att arbeta. Låt mig betona ännu en gång att det är inte från min sida en kritik av strejkrätten, som uppbär detta argument. Tvärtom. Jag anser strejkrätten höra till dom förmåner, som arbetarklassen med stor möda har tillkämpat sig och som den bör behålla och endast kan behålla i ett någorlunda fritt samhälle.

Docent Karin Kock: Innan jag talar om strejkrätten hade jag nu först tänkt taga upp ett par andra saker i professor Tingstens yttrande, som lockade mig mera.

Engelska unghögerns program.

När jag suttit och följt hans framställning både förra gången och denna gången, har jag fastnat för ett par saker. Det var det, att han likställde planhushållning och statens övertagande av produktionsmedlen. Jag vill bara säga en sak och det är, att det program som unghögern i England nu har lagt fram inbegriper en dirigering av näringslivet från statens sida, inom vilket det enskilda näringslivet kan arbeta fritt. Det är en definition på planhushållning som icke rimmar med den som professor Tingsten här framfört. Som dr Björnberg tidigare har framhållit, är själva övertagandet från statens sida av produktionsmedlen en sak som bedömes från fall till fall inom denna ram av statligt dirigerad ekonomi. Jag vill minnas att professor Heckscher karakteriserade socialpolitiken på samma sätt — en ramhushållning, inom vilken man hade en fri hushållning. Sen innehöll också professor Tingstens definition på planhushållning, att den skulle inbegripa reglering av konsumtionen. Det är den där, förlåt mig professor Tingsten, att jag säger det, enkla uppfattningen att staten skall bestämma att vi skall äta morötter i dag eller i morgon, att vi skall vara klädda likadant allihopa . . .

Professor Herbert Tingsten: Jag har inte antytt det! Det är fru Kock som gör det.

Docent Karin Kock: Ja, jag gör det, därför att mig förefaller det som om professor Tingstens skarpa understrykande och kritik utav planhushållningen gällde även en väsentlig reglering av konsumtionen.

Professor Herbert Tingsten: Ja, jag har inte hört en så enkel uppfattning själv.

Docent Karin Kock: Men den har jag

hört många gånger. Att alla ska gå i kläder, som allihopa är lika illasittande och fula! Men denna reglering av konsumtionen vi äsyftar är den som skall delvis råda bot på det, som professor Heckscher i början här talade om, nämligen att man ska ge människor, det människor vill ha. Ty det människor vill ha, det är ju vad människor kan köpa enligt nuvarande system. En reglering av konsumtionen med olika medel kan där ge människor möjlighet att köpa mera av vad de vill ha men som de med nuvarande ordning inte kan köpa. Olikhet i inkomster kan man acceptera även i en planhushållning, om man på andra vägar kan se till att rätta till konsumtionen. Och här ha vi just det som man i en planhushållning kommer att ta upp: att se till att det finnes en god tillgång på goda varor till billiga priser, att inrikta produktionen härpå så att det finns varor att köpa för den som har begränsade inkomster — de som har större inkomster kan sedan lägga ner på lyxvaror vad de vill — men såsom hittills varit fallet i mycket stor utsträckning i många länder, så har de varor som stått de små inkomsttagarna till buds ofta varit dåliga varor. Det har skett en förbättring på sina håll, men det behöves mycket göras där ännu.

Professor Herbert Tingsten: Ja, sista anförandet av docent Kock började med att citera den engelska unghögerns program, som gick ut på att man skulle ha en dirigering inom näringslivet inom vilket näringslivet kunde arbeta fritt, och docenten Kock tycktes vara belåten med detta.

Docent Karin Kock: Men en socialiserad sektor inom detta!

Professor Herbert Tingsten: Det finns ju överallt en socialiserad sektor, överallt i alla länder så det behöver vi inte tala om.

Begreppsanalys.

Utan det väsentliga var en definition på planhushållning som en dirigering av näringslivet, inom vilken näringsidkarna arbetar fritt. Ja, om ni med en planhushållning menar något så, skulle jag vilja säga, meningslöst, då är det väl ingen människa som har någonting emot det. Förut har mina ärade motståndare tämligen ivrigt försvarat den ryska planhushållningen, minus diktaturen naturligtvis, och då trodde jag de menare något sådant. Om de menar detsamma som mr Churchill och den engelska högern, då tror jag vi alla kan känna oss tämligen lugna.

Docent Karin Kock: Får jag bara skjuta in, att det är omfattningen av den socialiserade sektorn, som är den avgörande skillnaden härvidlag.

Professor Herbert Tingsten: Mot mig sa docent Kock, att planhushållning var något helt annat än socialisering och att . . .

Docent Karin Kock: Inte något helt annat!

Professor Herbert Tingsten: . . . det var (Forts. på sid. 36.)

Hörde Ni?

Dalaknyppling.

I dalasocknen Mockfjärd står knypplingskonsten högst, och skickligast är 87-åriga Britta Lovisa Hedenfeldt-Blomqvist, "Fut-Britta", som här förevisar sin senaste spets. Den överlämnades för resten som present till Radiotjänsts glatt överraskade medarbetare. Spetsens mönster kallas "Villerhjärta".

Akustik och ...

(Forts. fr. sid. 3.)

Bland de studios som tillhöra den kategori vilken nu behandlas, må även nämnas två stycken s. k. döddämpande studios avsedda att användas bl. a. vid scener som tänkas försiggå i det fria. Absorptionen i dessa rum skall såsom framgår av deras benämning vara mycket stark och för att ernå detta är deras geometriska form sådan, att begränsningsytorna bli stora i förhållande till volymen.

Ljudisolering.

En viktig betingelse för åstadkommande av störningsfri drift och rationellt utnyttjande av ett radiohus är tryggande ljudisolering mellan olika rum. Detta krav kan relativt lätt fyllas med studios anordnade på det vid senare byggen utomlands konsekvent genomförda sättet, nämligen i ett plan. I det planerade radiohuset ha de olika studioutrymmena sammanförts till enheter, s. k. block. Blockens inbördes läge är sådant, att icke dylika avsedda för programinslag med hög ljudnivå (ex. konsertsalar) gränsa till sådana med lägre ljudnivå (små musikstudios och talstudios). I många fall bilda de separata studioloralerna och kontrollrummen särskilda lådor innanför blockens ytterväggar. De dubbla väggar, som på så sätt erhållas, utföras i allmänhet av tegel, varvid tjockleken i varje särskilt fall bestämmas av ljudisoleringsskraven. Mellan tegelväggarna placeras mattor av dämpmaterial. Samtliga väggar ha egna fundament.

Studiogolven bli skilda från väggarna och vila direkt på betongunderlag i sand. Taken i studioloralerna samt golv och tak i korridorerna mellan blocken anordnas även på sådant sätt, att de icke fortplanta vibrationer.

Dörrarna äro ett speciellt kapitel

i ett radiohus. För att hos dessa ernå en ljudisolering förmåga något så när motsvarande

väggarnas måste de utföras i flera skikt och samtidigt erfordras att hänsyn toges till att vikten icke blir för stor. I allmänhet användes en kombination av en tyngre och en lättare dörr. Under årens lopp ha olika typer vuxit fram i våra nuvarande lokaler, typer med betryggande egenskaper i isolerings- och andra hänseenden. Fönstren mellan de olika kontrollrummen och studioloralerna måste även vara starkt isolerade. De komma att utföras med två å tre rutor av 6-10 mm tjocklek med varje ruta infattad i vibrationsdämpande lister.

Denna fönsterkonstruktion är i sina huvuddrag tillämplig även för ytterfönstren i exempelvis planerade talstudios. Dessa ha placerats så i förhållande till gårdarna, att tillgång till dagsljus skall finnas. Nu för tiden stänga vi för alla fönster med luckor vid repetitioner och utsändningar. Det skulle dock för oss själva och framför allt för de medverkande otvivelaktigt vara betydligt trevligare, om dagsljuset under den tid av dygnet då dylikt finnes kunde lämnas tillträde. En föredragshållare skall i det planerade radiohuset kunna slå sig ned i en studio, som i detta och även i andra avseenden i mycket påminner om ett vanligt rum. Även i många studioloraler för musik har önskvärdheten av tillgång till dagsljus beaktats.

Planhushållning?

(Forts. fr. sid. 6.)

frågan om dirigeringen som var det väsentliga. Om docent Kock menar något annat, är just den skillnad som jag har ansett av ringa vikt tydligen också enligt docent Kocks mening utan betydelse.

Docent Karin Kock: Professor Tingsten satte likhetstecken mellan planhushållning och socialisering. Jag sa, att man kan ha en planhushållning med ett statligt dirigerat näringsliv, inom vilket man har en fri sektor arbetande. Storleken av den sektorn får bero på vad man anser vara lämpligt. Skulle det visa sig att den fria sektorn icke arbetar så som man vill, utan att en socialisering kan åstadkomma ett bättre resultat, då får man se till att det blir en fullständig socialisering. Men vi kan även ha en planhushållning med en del av näringslivet fritt.

Professor Herbert Tingsten: Jag vill bara säga, eftersom jag blev avbruten, att docenten Kock själv avgav denna definition: planering är en dirigering av näringslivet inom vilket näringslivet kan arbeta fritt. Om sedan socialisering är något helt annat, vi talar ju nu om planering, så måste jag väl kunna få använda den definition, som docenten Kock själv använt. Den har väl inte blivit galen under de fem minuter som förflutit sedan docenten Kocks anförande.

Docent Karin Kock: Jag vill inte svara något på detta.

Fil. dr Arne Björnberg: Ja, jag skall återvända till en något lugnare fråga.

Strejkrätten igen.

Det var professor Tingstens fråga om man skulle kunna tillåta strejker i det planhushållande samhälle som vi här, docenten Kock och jag, har talat för. Jag ser ingen anledning varför man inte skulle kunna tillåta strejker i det samhället, men jag vill samtidigt betona, att vi ju avser att man ska vidtaga sådana åtgärder i detta samhälle, så att man praktiskt taget eliminerar orsakerna till strejker bl. a. genom genomförandet av en industriell demokrati i en skala, som vi här hemma ännu inte har drömt om, därigenom att arbetarna får en bättre insikt i företagets ekonomi och skötsel och att de på grundval av en sådan insikt också själva får en större möjlighet att bedöma rimligheten inom produktionsökningens ram utav de löneökningar, som en ständigt stegrad produktion alltid måste utgöra en förutsättning för.

Ordf.: Ja, professor Heckscher inledde diskussionen: Vill professorn också göra den sammanfattning, som brukar vara den vanliga.

Professor Eli F. Heckscher: Nej, herr ordförande, jag vill inte göra någon sammanfattning, jag vill verkligen säga några ord själv, för jag har ju tegat här som ett snällt barn efter mitt första yttrande, och det är inte utan att jag verkligen har fått en hel del, som jag har ett behov av att säga efter de olika inläggen. Det kan ju lämpligen bara bli så att säga rubriker, men det ska bli en rad rubriker.

Låt mig börja med det sista som dr Björnberg sa, nämligen om strejkrätten. Finns det någon levande människa, som tror att arbetarna eller några andra människor någonsin blir nöjda? Man får ju t. o. m. hoppas, att människor inte blir nöjda. Om de är missnöjda, så är frågan: Har de rätt, lämnas det någon frihet att göra sitt inflytande gällande genom strejker? Tror någon att varje arbetare i Ryssland är belåten med den situation som råder? Naturligtvis inte. Många är belåtna, kanske majoriteten, men de andra har inte de möjligheter, därför att systemet icke tillåter det. Det är första punkten, frågan om strejken.

Produktion och konsumtion.

Den andra är frågan om produktionen och konsumtionen. Där måste jag erkänna att docenten Kock som nationalekonom förvånade mig i högsta grad. Hur i all världen kan det finnas någon frihet för konsumtion, om det inte finns frihet för produktion? Hur skall man kunna konsumera det som inte får produceras? Alltså, produktionen ligger i statens hand, och därmed har staten greppet om konsumtionen. Vi ser det ju nu i Ryssland, där det inte framställts konsumtionsvaror utan produktionsvaror och befolkningen då inte kan konsumera det felande. Det finns ju tillräckligt belegg för den saken. Ja, det var nummer två.

Friheten i vetenskapen.

Nummer tre är den fråga som docent Kock nämnde om de fria svenska vetenskapsmännen. De fria svenska vetenskapsmännen är fria, därför att de har tillgång till en fri marknad, de kan trycka böcker, de kan skriva i tidningarna, de kan över huvud taget göra sig gällande inom samhällslivet, därför att produktionsmedlen är fria. I samma stund som produktionsmedlen är bundna så är de bundna till och med om man har privata högskolor. Det är däri det ligger, jag förstår inte att inte docenten Kock är på det klara med det argumentet, alltså att om produktionsmedlen ligger under statlig kontroll, så är alla avskurna från att begagna dem, när det inte passar staten. Det är alltså min tredje rubrik.

Radion och Myrdal.

Fjärde rubriken är radion, som dr Björnberg vänligen påpekar. Det lustiga är att professor Myrdal i sin uppsats just pekar på radion som en lycklig form för socialisering. Han har sett hur det är i Amerika, där det finns olika radiosystem, där olika intressen kan komma till tals i var sin radio, det är ett slående exempel på den uniformering av meddelelsemedlen som man får när man har en socialisering eller planhushållning.

Ryssland och Japan.

Det femte, och det skall jag bara säga ett ord om, är den ryska utvecklingen. Varför inte jämföra den med Japans? Japan har fått samma slags produktionsökning som Ryssland, under en regim som inte på något sätt vill kallas planhushållande. Det är helt enkelt en primitiv stat, som under ett mycket starkt statligt tryck kastas in i alla de framsteg, som Västerlandet under fri hushållning har gjort under 200 år. Det är sakens enkla sammanhang. Det är vidare inte något tvivel om att man kan göra hur mycket järn, som helst under planhushållningen. Men kan man göra det som folk vill ha? Det är frågan, och där finns det icke något som helst bevis för att den ryska regimen har lyckats, ens önskat lyckas.

